Conference on Social Sciences and Humanities Research (CSSHR)
volume. 3 № 8
CSSHR
EYIB EDUCATIONAL YIELD INSIGHTS & BREAKTHROUGHS
ISSN: 3060-4648

TIJORAT BANKLARI KAPITAL BAZASI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING XORIJ TAJRIBASI

Isakov Isobek Janabay uli

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: ushbu ma'ruza tezisida tijorat banklari kapital bazasi barqarorligini ta'minlashning AQSh, Yevropa Ittifoqi, Osiyo qit'asining bir qator rivojlangan mamlakatlari - Yaponiya, Xitoy, Janubiy Koreya va Singapur mamlakatlarining tajribasi xususida qisqacha fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, kapital, kapital bazasi, Bazel standartlari.

Tijorat banklari kapital bazasi barqarorligini ta'minlash global moliya tizimining eng muhim shartlaridan biri bo'lib, bu borada xorijiy mamlakatlar asosan Bazel qo'mitasi (Basel III va Basel IV) standartlariga hamda o'zlarining milliy regulyativ tajribalariga tayanadi.

AQSh Federal zaxira tizimi banklar kapitalini himoya qilishda dunyodagi eng qat'iy mexanizmlardan birini qo'llayotgan bo'lib, buni quyidagilarda ko'rish mumkin: kapitalni kompleks tahlil qilish va baholash (CCAR - Comprehensive Capital Analysis and Review) - har yili yirik banklar kuchli iqtisodiy inqiroz stsenariylari ostida stress-testdan o'tkaziladi; agar bank moliyaviy inqiroziga dosh bera olmaydigan deb topilsa, unga dividendlar to'lash yoki aktsiyalarni qayta sotib olish taqiqlanadi[1]; Volker qoidasi (Volcker Rule) - tijorat banklariga o'z kapitali hisobidan yuqori riskli spekulyativ operatsiyalar (masalan, o'z hisobidan investitsiya fondlarida qatnashish) bilan shug'ullanish cheklangan.

Yevropa Markaziy Banki (ECB - European Central Bank) kapital barqarorligini baholashda ikki tomonlama yondashuvdan foydalanadi[2]: Pillar 1 (birinchi kompnent) va Pillar 2 (ikkinchi komponent) talablari: Pillar 1 barcha banklar uchun majburiy bo'lgan minimal kapital talabi bo'lsa, Pillar 2 har bir bankning o'ziga xos risk profili (kiberxavfsizlik, raqamlashtirish risklari va boshqalar) dan kelib chiqib, bank

[1] Sattarova G. M. Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini baholashning xorijiy davlatlar tajribasi // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. 2025-yil, mart. № 3-son. 585-588-betlar.

[2] Banking regulators, supervisors and their watchers: Keynote speech by Claudia Buch, Chair of the Supervisory Board of the ECB, at the Watching European Financial Market Regulation and Supervision Conference, Goethe University Frankfurt.

https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/speeches/date/2026/html/ssm.sp260915~7a1e0812d2.en.html (15 September 2026).

nazoratchisi tomonidan individual belgilanadigan qo‘shimcha kapital yuklamasidir[3]; qo‘yib yuboriladigan (Releasable) buferlar - inqiroz paytida likvidlikni ushlab turish uchun zaxira kapitalidan tezkor foydalanish mexanizmlari soddalashtirilgan.

Osiyo qit’asining bir qator rivojlangan mamlakatlari – Yaponiya, Xitoy, Janubiy Koreya va Singapurning bu boradagi tajribasi quyidagilarda namoyon bo’ladi: kapitalni diversifikatsiya qilish - banklar kapital bazasini barqaror saqlash uchun faqatgina ustav kapitaliga tayanmasdan, gibrid moliyaviy vositalar (masalan, inqiroz paytida avtomatik ravishda aktsiyaga aylanadigan konvertatsiya qilinuvchi obligatsiyalar - CoCo bonds) chiqarish tajribasidan keng foydalanadi; davlat aralashuvini kamaytirish - ilg‘or tajribalar banklarning davlat resurslariga qaramligini kamaytirib, kapitalni xalqaro va mahalliy moliya bozorlaridan (IPO va aktsiyalarni chiqarish orqali) jalb qilish samaraliroq ekanini ko‘rsatmoqda[4].

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, quyidagi 1-jadvalda xorijiy mamlakatlar tajribasining solishtirma tahlili keltirilgan:

1-jadval

Xorijiy mamlakatlar tajribasining solishtirma tahlili[5]

№	Davlat / Hudud	Asosiy mexanizmi	Kapital barqarorligini ta’minlash usuli
1.	**AQSh**	CCAR Stress-testlari va Volker qoidasi	Inqiroz stsenariylarini modellashtirish va spekulyativ risklarni cheklash.
2.	**Yevropa Ittifoqi**	Pillar 2 va SSM (Single Supervisory Mechanism - Yagona bank nazorati mexanizmi)	Har bir bankning individual risk profili va raqamli xavfsizligiga qarab kapital talab qilish.
3.	**Osiyoning rivojlangan mamlakatlari – Yaponiya, Xitoy, Janubiy Koreya va Singapur**	Gibrid kapital vositalari va Basel III standartlari	Subordinirlangan qarzlar va aktsiyaga aylanuvchi obligatsiyalar zaxirasi.

Xorijiy tajribadan kelib chiqib, O’zbekiston Respublikasi bank tizimida kapital barqarorligini oshirish uchun kredit risklarini boshqarishni raqamlashtirish, banklar kapitalida xususiy investitsiyalar ulushini ko‘paytirish va Basel III talablaridagi kontrtsiklik buferlarni bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish kabilar muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. Sattarova G. M. Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini baholashning xorijiy davlatlar tajribasi // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. 2025-yil, mart. № 3-son. 585-588-betlar.

[3] Andrii Meshcheriakov, Anatoliy Maslov, Grygorii Saienko, Oksana Antoniuk & Tetiana Sunduk. Assessment of Factors Influencing the Stability of the Banking System: Experience of the European Union Countries // Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias. 2024; 3:.647. 12 pages.

[4] Xolmamatov F. K. Bank tizimi barqarorligining xalqaro me’yorlar asosida tahlili va o‘ziga xos xususiyatlari // Scientific Journal of “International Finance & Accounting” Issue 6, December 2022. 9 pages.

[5] Muallifning shaxsiy ishlanmasi.

2. Xolmamatov F. K. Bank tizimi barqarorligining xalqaro me’yorlar asosida tahlili va o‘ziga xos xususiyatlari // Scientific Journal of “International Finance & Accounting” Issue 6, December 2022. 9 pages.

3. Banking regulators, supervisors and their watchers: Keynote speech by Claudia Buch, Chair of the Supervisory Board of the ECB, at the Watching European Financial Market Regulation and Supervision Conference, Goethe University Frankfurt.

https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/speeches/date/2026/html/ssm.sp260915~7a1e0812d2.en.html (15 September 2026).

4. Andrii Meshcheriakov, Anatoliy Maslov, Grygorii Saienko, Oksana Antoniuk & Tetiana Sunduk. Assessment of Factors Influencing the Stability of the Banking System: Experience of the European Union Countries // Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias. 2024; 3:.647. 12 pages.